

Styky J. Dobrovského s Maďary

Kontakty J. Dobrovského s Maďary a jejich zprostředkovatelé. Vztahy Dobrovského k Jankovichovi a Englovi. Charakteristika vědecké spolupráce J. Dobrovského s uherskými učiteli. Dobrovského zájem o hungaristické problémy z oblasti historie a toponymie.

Dobrovského zájem o uherské záležitosti a o Maďary nevyplýval z jeho původu. Narodil se sice na území dnešního Maďarska, ve vesnici Gyarmatu nedaleko Győru, ale jeho otec, dragounský strážmistr Jakub Doubravský odtud odešel po šesti týdnech do Čech, kde se Dobrovský učil česky v německém prostředí až od devíti let. Tak to také Dobrovský napsal ve svém dopise Ribayovi z 2. července 1787,¹ když jej chtěl Horányi kvůli jeho rodišti zařadit do svého přehledu uherských spisovatelů.² Ani středoškolská a vysokoškolská studia v něm neprobudila vztah k rodné zemi, k níž jej tehdy nepoutala ještě žádná citová a osobní pouta. Teprve korespondence s Jurajem Ribayem v něm podnítila hlubší zájem o Uhry jako o zemi, kterou váže velmi mnoho k českým zemím a odkud mohl načerpat cenné podněty také pro svou práci slavistickou a bohemistickou. V tomto směru působil na Dobrovského i širší okruh českých dopisovatelů Ribayových, kteří byli rovněž ve styku s Dobrovským, a kteří tak tvoří – zejména díky podnětné úloze Ribayově – v našich vědeckých kruzích důležité středisko českého zájmu o Uhry. Významnou roli tu mají i Václav Fortunát Durych, Jan Petr Cerroni, Jan Bohumír Dlabáč aj. Třebaže jde v první řadě o kapitulu ze vztahů česko-slovenských, setkáváme se tu často i s úsilím o poznání maďarského prostředí a přímými vztahy k němu. Osvícenské Uhry tvořily tehdy v podstatě jeden svět i ve sféře duchovní, a třebaže tento svět nebyl už zcela kompaktní, národní hnutí jednotlivých uherských národů teprve vznikala, a proto nacionální rozpory nekladly ještě mezi ně tak ostré hranice jako později.

Ne všechny Dobrovského kontakty s Maďary byly ovšem vytvářeny okruhem Ribayovým; Dobrovského spojení bylo mnohem rozvětvenější. Je tu ještě Vídeň (Zlobický, Kopitar), Poláci (Bandtke), kteří rovněž uváděli Dobrovského do maďarských souvislostí, a pak je tu důležitá problematika ugrofinistického studia Josefa Dobrovského, na níž se sice jistou měrou podílel okruh Ribayův (především Ribay sám a také Durych), ale jehož šíře a hloubka není myslitelná bez Dobrovského cesty do Švédska a Ruska a jeho znalostí prací německých a maďarských učenců.

Styky Juraje Ribaye s českým prostředím se datují – jak známo – od roku 1782, kdy se zastavil v Praze za své cesty ze studií v Jeně a seznámil se tu s řadou předních českých osobností.³ Svě přátelství s nimi udržoval a rozvíjel též za svého pobytu v Cinkotě nedaleko Pešti, kde se usadil v roce 1785, i později za svého pobytu v Torži. Toho roku začal si dopisovat s Josefem Dobrovským, v dalších letech pak s Janem Petrem Cerronim, Václavem Thámem, Václavem Fortunátem Durychem, Františkem Tomsou, Františkem Martinem Pelclem, Karlem Rafelem Ungarem, Janem Bohumírem Dlabáčem aj. Tak se postupně vytvořil okruh Ribayových českých známých, kteří se jeho prostřednictvím seznamovali blíže s uherským vědeckým světem i se starými památkami české literatury, které v Uhrách Ribay sbíral. Ribayovy známosti s uherskými učiteli, Maďary i Nemaďary (Kovachich, Horányi, Cornides, Schönwiesner, Jankovich aj.), jeho znalost uherské vědecké produkce, rozšiřovaly v tomto směru i obzor jeho českých přátel. Ribayův podíl

na díle Dobrovského je dostatečně znám; třeba jenom ještě více zdůraznit jeho účast na Dobrovského vztazích s Maďary.

Iniciativu tu měl Dobrovský, který vybídl Petiana a Ribaye, aby si všímali slovanských slov v maďarštině,⁴ a dal podnět i k Ribayově rozsáhlé sbírce starých slovanských, hlavně českých knih, kterou pak Ribay prodal roku 1807 maďarskému učenci Miklósi Jankovichovi.⁵ Ribayovy české knihy tvořily podstatnou část Jankovichovy slovanské knihovny, jejíž rukopisný katalog se dodnes uchoval v Széchényiho knihovně v Budapešti.⁶

Miklós Jankovich (1773–1846) je jedním z nejvýznamnějších představitelů maďarského kulturního života, s nimiž se seznámil Dobrovský prostřednictvím Ribayovým. Jankovich proslul zejména jako sběratel starých rukopisů, knih, mincí, obrazů atd. Vynikl spíše jako kulturní organizátor (byl dlouhá léta kustodem Maďarského národního muzea) než jako vědec. Na vědeckém poli se uplatnil hlavně jako historik a jazykovědec; psal především do Hormayrova *Archivu* a do maďarského časopisu *Tudományos Gyűjtemény*.⁷ Tam uveřejnil mimo jiné v roce 1827 článek o budínském hrobu královny Kateřiny, dcery Jiřího z Poděbrad a manželky Matyáše Korvína, na který živě reagoval ve svém listě, otištěném v témže ročníku *Tudományos Gyűjtemény*, Kašpar Šternberk, a dále numismatické pojednání o mincích českého krále Václava II., mylně přisuzovaných Václavu III. jako králi uherskému, v němž se opíral o spis Mikuláše Adaukta Voigta *Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen* (2. svazek, Praha 1772).⁸

Jankovich se zasloužil též o rozvoj maďarského divadla, jemuž věnoval řadu drobných prací i hmotnou podporu, kterou poskytl například jednomu z prvních známých maďarských překladatelů divadelních her Antalu Zechenterovi, jenž žil většinu svého života v Praze. Zechenter patřil v 70. a 80. letech 18. století k neplodnějším maďarským překladatelům – překládal Euripida, Corneille, Voltaira aj. Za svého dlouholetého pobytu v Praze se poněkud odcizil domácímu maďarskému prostředí a jeho překlady z pozdější doby neměly již úroveň jeho prvních prací, vytvořených ještě v úzkém kontaktu s domovem. Ve třicátých letech 19. století se pokoušel Zechenter marně najít vydavatele pro své pozdní překlady a vyžádal si při tom pomoc i na Jankovichovi, který mu ji ochotně poskytl.⁹

V té době patřil již Jankovich k uznávaným činitelům maďarské kultury. Když se v roce 1837 otvíralo maďarské Národní divadlo v Pešti, požádal Jankovich o oslavnou báseň pronásledovaného stoupence maďarských jakobínů a jejich nejvýznamnějšího básníka Jánose Bacsányiho, který žil tehdy již několik desítek let ve vyhnanství v Linci. Jankovichův dopis Bacsányimu je dokladem jeho pokrokového smýšlení a upřímného maďarského vlastenectví.¹⁰ Ve svém vztahu k slovanským národům Uher Jankovich nikdy neupadl do zaujatého nacionalismu, ale udržoval přátelské styky s řadou předních osobností uherských Slovanů, zejména se Slováky, kromě Jana Kollára kupříkladu také s vedoucím představitelem učené malohontské společnosti Jánem Feješem, štiavnickým superintendentem Jánem Seberinim, vídeňským lékařem Leopoldem Štúrem a dopisoval si i s oblíbeným kežmarským profesorem Šafaříkovým Johannem Christianem Genersichem.¹¹ Genersich si zaslouží pozornost i pro svůj vztah k českým dějinám; neprávem zůstal zapomenut jeho stručný nástin dějin rakouských, českých a uherských z roku 1824¹² (vyšel v Trnavě rok po Genersichově smrti), v němž osvědčil herderovsky smířlivý postoj ke Slovanům. Jeho národnostně indiferentní pojetí nemá nic společného s nechvalně známým rakouským vlastenectvím, ale vyplývalo spíše z okruhu uherského patriotismu staršího ražení, který nechápal dobře novodobý nacionalismus a stavěl proti němu národnostně nevyhraněný abstraktně humanistický přístup.

Podobnou postavou byl také spišský Němec Karl Georg Romy, který byl zároveň rodovými tradicemi spíše Maďar a na sklonku svého života nadšený obránce národních práv Slováků. Romy se dobře znal s kežmarským okruhem, nejen s Genersichem, ale i s Gregorem Berzeviczym, a byl nesporně znám i v okolí Jankovichově. Už proto, že patřil rovněž k okruhu informátorů a pomocníků Ference Széchényiho.¹³

A Rummy, přestože hlavní těžiště jeho činnosti i vztahů k Čechům a Slovákům leží až ve dvacátých a třicátých letech 19. století, udržoval za svého pobytu v Těšíně v prvním desetiletí 19. století spojení i s českým osvícenstvím, a to nejen přímým stykem s jeho představiteli Leopoldem Šeršníkem a J. J. Czikannem, spolupracovníkem Cerroniovým, jemuž pomáhal sbírat materiál pro jeho biografii moravských spisovatelů,¹⁴ ale i studiem české osvícenské literatury. V knihovně Rummyho byly české dějiny Pelclovzy z roku 1774, Schiffnerova pětisvazková biografie významných českých osobností z let 1802–1804, Dlabáčův slovník českých umělců a také některá díla Josefa Dobrovského i jeho česká mluvnice.¹⁵

Není náhodou, že k těšínskému období Rummyho se pojí i jeho pokus o velký kulturně historický slovník uherských spisovatelů *Gelehrtes Ungarn*, jehož bohatý rukopisný materiál se dodnes uchoval ve Státním archívu v Brně. Je to dílo, které podává nevšední a ve svých podrobnostech dnes zčásti již i neznámý obraz osvícenských Uher.¹⁶

Bez osobností jako Genersich a Rummy nelze pochopit dobře vývoj česko-maďarských obrozeckých vztahů; kromě toho je třeba brát v úvahu zejména jejich vliv na národnostně snášenlivé postavy v maďarském táboře, jako byl například Jankovich, který své informace o českých záležitostech neshbíral pouze u Ribaye, ale byl nesporně ovlivněn i Genersichem a Rummym. A Jankovich byl ovšem také v přímém styku s Čechy, například s Kašparem Šternberkem a litoměřickým kanovníkem Václavem Strahlem, jemuž psal na základě svých sbírek o jedné listině Jana Lucemburského z roku 1328 a o bohemikách z let 1450–1480.¹⁷ Zájem o české písemnosti jej sblížil i s Ribayem, který upozornil v roce 1794 na Jankovichova bohemika také Dobrovského; ten požádal Ribaye, aby je pro něho od Jankoviche odkoupil. O českých a slovenských památkách v majetku Jankovichově pak psával Ribay Dobrovskému častěji.¹⁸

K bližšímu styku Jankoviche a Dobrovského došlo až po smrti Ribayově. Dne 11. listopadu 1813 poslal Jankovich Dobrovskému z Budína svou knihu *Magyar szó-nemzés ötven példákban* (Tvůření slov v maďarštině na padesáti příkladech, Pest 1812) s obsáhlým průvodním dopisem,¹⁹ v němž se mu vyznává z dlouholeté obdivné úcty a píše, že ani za jeho pobytu ve Vídni a na Moravě se mu nenaskytla příležitost Dobrovského navštívit, a proto jej vyhledává pouze písemně. Obrací se k němu jako k uherskému rodáku a s nadšeným patosem mu líčí svou lásku k maďarským dějinám a jazyku. Potom se zmiňuje o obsahu své knihy, vykládá své názory na přejímání slovanských slov do maďarštiny a na otázku jazykového příbuzenství, které nelze – jak praví Jankovich – dokazovat podle vnějších shod homonym a synonym, ale jedinečně na gramatickém základě tvaroslovném. Jankovich rozlišuje přísně filologii a etymologii jako dvě různá jazyková odvětví, přičemž zdůrazňuje význam etymologie, která přispívá k hlubšímu objasnění jazykového vývoje.

Etymologizování bylo tehdy mezi Maďary velmi oblíbené; postrádalo však většinou pevný jazykovědný základ a nebylo pěstováno jako vědecké odvětví, ale mělo jako prostředek vlastenecké agitace dokazovat starobylost a význam maďarské řeči a kultury. Kromě častého zdůrazňování příbuznosti Hunů a Maďarů, opírajícího se o živou tradici středověkých uherských kronik a vžitého tehdy zčásti i ve vědeckých kruzích německých v okolí Görresově, docházelo u Maďarů k etymologizačním výstřelkům, které ani v tehdejší době už nestály na půdě reálných vědeckých představ a vedly k dokazování maďarského příbuzenství s Peršany, Skyty, Egyptany atd.²⁰ Typickým představitelem těchto snah byl například šariškopotočský profesor Pál Beregszászi Nagy. Narozdíl od Beregszásziho, Thomase a jiných svých vrstevníků zastával Jankovich v otázkách etymologických reálnější stanovisko a držel se gramatického systému jazyka jako výsledku historického vývoje jazykového a bezpečného korektora každé filologické spekulace.

V tom s ním ve své odpovědi z Prahy z 22. prosince 1813 souhlasil také Josef Dobrovský,²¹ který mu jen připomenul, že shoda či podobnost ve významu a znění slov je závažná tehdy, jde-li o zájmena, číslovky, slovesa základního slovního fondu (podle Dobrovského *Verba der ersten Bedürfnisse*) či pojmenování částí lidského těla aj. Tyto zásady uznává i dnešní moderní lingvistika a také výklad Dobrovského o přejímání slovanských slov do maďarštiny zasluhuje zvláštní

pozornosti. Dobrovský se domníval, že mnohá slovanská slova přejali Maďari od Slovanů už za svého pobytu v Rusku, a za sporný pokládal z Jankovichových dokladů pouze předpokládaný slovanský původ maďarského slova Bécs („Vídeň“).²² V závěru svého dopisu napsal Dobrovský Jankovichovi o svém přání získat některé kusy z rukopisné sbírky Ribayovy, která přešla do rukou Jankovichových, a nabídl mu za to některá hungarika a pro ugrofinistu jistě nepostradatelný laponský slovník Johanna Ihreho,²³ neboť svá finika odevzdal již dříve hraběti Széchényimu. Sdělením o chystané cestě do Vídně a Budína na jaře příštího roku Dobrovský svůj dopis uzavřel.

Další dopisy Dobrovského Jankovichovi se bohužel nedochovaly; také z předpokládané cesty Dobrovského do Budína sešlo. I tak je však pro nás výměna listů mezi Dobrovským a Jankovichem jedním z cenných dokladů aktivního vztahu Josefa Dobrovského k maďarské řeči a kultuře.

Takových dokladů je ovšem daleko více; z korespondence Josefa Dobrovského s Ribayem, Durychem a Zlobickým je pečlivě posbíral už Pavel Bujnáč,²⁴ nacházíme je však i v listech Dobrovského uherskému učenci Johannu Christianu Englovi (1770–1817), rovněž vícekrát vzpomenutých naší i maďarskou literaturou.²⁵ Hlavní zásluhou Dobrovského ve vztahu k Englovi byla dle našeho mínění jeho filologická kritika Englových historických prací. Engel jako historik nemohl různé jazykové otázky nutně k dokonalejšímu osvětlení strašných dějin přirozeně posuzovat s toužou akribií jako Dobrovský, avšak pod jeho vlivem jim věnoval značnou pozornost.²⁶ Dobrovský se zase opřel o Engla při výkladu bulharského abecedaria ve svém odporu k mínění Dobnerovu o stáří cyrilice a hlaholice.²⁷

Engel byl po sedmihradském biskupu Ignáci Batthyányovi (zvoleném 2. června 1785 na návrh Dobnerův) a profesoru budínské university, matematiku a astronomovi Jánosí Pasquichovi (zvoleném 20. ledna 1796) třetím maďarským členem Královské české společnosti nauk. Popud k tomu dal Engel sám svým dopisem společnosti ze 13. února 1797, v němž uvedl, že je žák Schlözrovův a zabývá se dějinami slovanských národů. Zajímavá je v tomto dopise austroslavistická myšlenka Englova: pokládá totiž za historické centrum Slovanů v Rakousku Čechy. Engel poslal společnosti 1. díl svých *Geschichte des ungarischen Reiches und seinen Nebenländer* z roku 1797 a *Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Kosaken, wie auch der Königreiche Hallitsch und Wladimir* z roku 1796, na jejichž základě byl také 23. února 1797 zvolen členem společnosti na doporučení Dobrovského za souhlasu všech přítomných členů historické sekce, Pelcla, Dlabače, Cornovy, Madera a Ungara. Tato volba byla pak potvrzena na řádné schůzi společnosti 15. ledna 1798. Engel poděkoval za své zvolení z Vídně 14. dubna téhož roku a poslal společnosti 2. díl svých dějin Uher a vedlejších uherských zemí, sledující historii Dalmácie, Chorvátska a Slavonska.²⁸ Od té doby se také datují bližší styky Engla s Dobrovským.

Ze srovnávacího hlediska je nejzajímavější porovnat vztah Dobrovského a Engla k Schlözrovovi. Oba jsou Schlözrovými žáky. Dobrovský studiem jeho děl, z nichž si nejvíce cenil *Allgemeine nordische Geschichte* (Halle 1771) a *Nestora* (I.–V., Göttingen 1802–1809), a Engel přímo jako jeho universitní posluchač v Göttingen z let 1788–1791. Dobrovský připomíná Schlözra často ve svých spisech i ve *Slavínu*, v korespondenci s Kopitarem aj., a přestože s ním v některých speciálních otázkách nesouhlasil (názor na staroslověnštinu, slovanský překlad Starého zákona), v pohledu na hlavní úkoly a cíle slavistiky s ním byl zajedno.²⁹ Engel je pokládán za nejvýznamnějšího Schlözrova žáka historika mezi uherskými učiteli³⁰ a jeho závislost na Schlözrovovi se zpočátku jevila dokonce i ve slohu a způsobu vyjadřování. Ještě ve svých dějinách Ukrajiny z roku 1796, za něž byl o dva roky později zvolen zahraničním členem Královské české společnosti nauk, děkoval Schlözrovovi, že jej uvedl ve studium historie, a to zvláště uherské a slovanské.³¹

Zlom v jejich poměru přivodilo vydání Schlözrova díla *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* (I.–III., Göttingen 1795–1797), kterou Engel bez ohledu na předchozí přátelské vztahy k Schlözrovovi ostře napadl v jensko-lipských *Allgemeine Literatur-Zeitung*.³² Engel, v jehož historických pracích proniká stále výrazněji hledisko práv uherské koruny na okolní slovanské země, zde rozhodně nevycházel z neprávem mu předhazovaného loyálně

dynastického stanoviska, ale stojí tu už na pozicích vznikajícího novodobého maďarského nacionalismu. Je pravda, že Engel žil většinu svého života ve Vídni. Jeho kariéru v sedmihradské dvorské kanceláři ve Vídni však nepodpíraly rakouské dvorní kruhy, nýbrž významný maďarský šlechtic, jeden z předních podporovatelů maďarského národního hnutí, sedmihradský kancléř hrabě Teleki. Proto také Englovův historický zájem o Balkán a jiné slovanské oblasti, jejichž osudy souvisely v minulosti s Uhrami, nelze pokládat pouze za splnění plánu Kounicova, s nímž se obrátil v roce 1783 ve spojitosti s dalmátskou otázkou na uherského historiografa Györgye Praye.³³ Kounic na Prayovi žádal, aby vypracoval dílo o historických právech habsburské monarchie na takzvané vedlejší země uherské koruny Bosnu, Srbsko, Bulharsko, Moldavsko, Valašsko a Besarábii, jež mělo podpořit rakouské expanzivní plány na Balkáně. Uskutečnitelem tohoto díla se stal vlastně Engel (nepočítáme-li starší a k tomuto účelu nevhodnou práci Gebhardiho) zejména ve svých dějinách Uher a vedlejších zemí uherských.³⁴ Englovo pojetí práv uherské koruny nebylo však rakušanské, ale souviselo se stavovským programem uherské šlechty v počátcích maďarského národního hnutí. Engel byl sice rodem spišský Němec, avšak smýšlel maďarsky, což není tak ojedinělý případ, jak by se zprvu zdálo. Stačí vzpomenout jiného spišského Němce Karla Georga Rumyho, který se pokládal jistou část svého života za Maďara, a přece nakonec skončil za růstu maďarizační vlny ve 30. a 40. letech 19. století jako horlivý obhájce národních práv Slováků. Ten, kdo nepřihlíží k těmto skutečnostem a vychází při posuzování těchto otázek kategoricky z národnostního původu či prostředí, v němž žili uherští osvícenci na přelomu 18. a 19. století, nemůže tuto dobu správně pochopit. Sám Dobrovský se v dopisech Kopitarovi z let 1811–1812 dvakrát vyslovil popuzeně o přehnaném maďarismu Englově a také v dopise Zlobickému si stěžoval, že Engel nazývá česká vojska Jiskrova lupiči.³⁵ Výrazné je zejména jeho stanovisko v listě Kopitarovi z 2. ledna 1811, kde Dobrovský píše: „*Was gehört nicht alles zu Ungarn? Nur bey den Magyaren ist Heil, Staatsklugheit, Humanität, bey den Slaven überall das Gegentheil! Die halbe Welt haben die Magyaren überwunden und zivilisieret, Lodomerien, Galizien etc. Man muss diess alles noch vertragen und anhören!*“ Toto hledisko Dobrovského nevyplývalo z nacionální pozice, ale je typickou osvícenskou reakcí na nacionalismus, blízkou názoru Gregora Berzeviczyho, který napsal o něco později: „*Was wird aus der Menschheit, aus der durch alle Mittel zu befördernden Verbindung, Annäherung und Verfreundschaftung der Menschen werden, wenn jedes Häuflein davon nur seine Sprache oben stellen, dafür eifern, damit monopolisieren wird?*“³⁶ Nelze tu nezpomenout na Dobrovského stanovisko k Bernolákovu pokusu o kodifikaci západoslovenského nářečí ve slovenský spisovný jazyk, vyjádřené ve známém listě Ribayovi: „*Die Varietäten in Dörfern soll man doch nicht für Dorisch, Attisch, Jonisch halten.*“³⁷ Tuto slavnou větu pak Dobrovský sám příznačně komentoval tvrzením, že Němci jsou chytřejší než my nesjednocení Slované, což ukazuje rovněž na to, že ono osvícenské hledisko jednoty slovanských jazyků, jež Dobrovský použil i na poměr česko-slovenský a které v Dobrovském podněcoval zvláště Schlözer, skutečně souvisí s pojetím německé osvícenské filologie,³⁸ jež bylo jak osvícensky indiferentní, tak i národní a mohlo být převzato romantickou německou generací bez obav, že se tu humanitní osvícenský princip dostane do rozporu s vlasteneckým zřetelem národním.

O tom, že i osvícenské nadnárodní hledisko skrývalo v sobě v některých případech už i probouzející se nacionalismus, který v případě takové velké národnosti, jakou byli například Němci, měl v sobě i patřičnou dávku agresivity, svědčí právě Schlözrův spis o dějinách Němců v Sedmihradsku, který je jedním z prvních – byť neuvědomělých – projevů *Drang nach Osten*. To vycítil i Engel, a proto napadl ve své recenzi tak ostře právě Schlözrovo přecenění německé kolonizace v Sedmihradsku oproti živlu maďarskému. Ze Schlözrovy odpovědi na tento útok, kterou nevyjádřil veřejně, ale pouze soukromě v listu Samuelu Gyarmathimu,³⁹ vidíme názorně rozdíl dvou stanovisek osvícensky nadnárodního a ve svém agresivním tónu ještě neuvědomělého a nechtěného hlediska Schlözrova a národně zaujatého názoru Englova. Odpověď Schlözrova je odpovědí kantovce idealisty, který ještě nemá vyhraněného národního citu, ale zaznívá z ní už zároveň

známé *Deutschland über alles*, když pokládá Maďary za pouhé hosty v Sedmihradsku, zneužívající tam německého pohostinství.

Je pravda, že příklad srážky Engel – Schlözer je v této době ještě ojedinělý a že mezi německým obyvatelstvem Uher převládá tehdy ještě konservativní uherský patriotismus, jehož mluvčím byl ve vědeckých kruzích například bratislavský okruh Windischův.⁴⁰ Přesto však si na tomto příkladě uvědomíme, že nacionální tendence se objevují už v osvícenském období vývoje maďarského národního hnutí někdy dosti výrazně. Stanovisko Dobrovského bylo přece jen jiné.

Dobrovského vědecká spolupráce s uherskými učiteli se týkala také většinou oné starší skupiny proniknuté ještě plně národnostně indiferentním uherským patriotizmem; dopisoval si například se známým vydavatelem uherských kronik Schwandtnerem,⁴¹ staral se o opisy uherských listin pro právního historika a diplomata Kovachiche⁴² a v jeho listech s Ribayem a Durychem padlo často jméno literárního historika a dějepisce Eleka Horányiho, peštského profesora heraldiky a diplomatiky, kustoda peštské universitní knihovny Cornidese či jednoho z hlavních představitelů kritického dějepytu v Uhrách Istvána Katony.⁴³

Byli to vesměs lidé, kteří subjektivně ještě nespojovali svou práci s národně politickými cíli, třebaže objektivně se (někdy podle svého původu, jindy podle svého životního vývoje) na vytváření národní vědy (ať už maďarské či jiné) v Uhrách velmi platně podíleli. Týž byl v podstatě i případ Dobrovského, který byl ochoten kdykoli kritické osvícenské hledisko nadřadit národním ohledům. Projevilo se to například i v jeho stanovisku k některým již vzpomenutým sporným otázkám mezi českou či slovenskou a maďarskou vědou. Známy je zejména jeho názor na otázku velkomoravskou,⁴⁴ podle něhož přisuzoval v otázce hranic Velké Moravy více oprávněnosti stanovisku Salagiovu a Katonovu než Dobnerovu a Sklenárovu. Třebaže mezi Dobnera a Sklenára nelze klást rovnítko (Sklenár na rozdíl od Dobnera popíral kontinuitu Slováků s Velkou Moravou), lišilo se jejich mínění od Salagia a Katony především v otázce rozsahu Velkomoravské říše, ze které Salagius vylučoval Panonii i vlastní Moravu, Katona pak jenom Panonii.⁴⁵ Dobrovský znal díla obou významných představitelů slovenského historismu z konce 18. století Juraje Papánka a Juraje Sklenára, avšak příliš si jich necenil. Buditelský aspekt jejich děl nebral vůbec v úvahu a odmítal jejich závěry proto, že je pokládal za vědecky nedostatečně podložené.⁴⁶ Katonu a Salagia naopak pokládal za vědecky dobře fundované badatele, a proto k nim měl větší důvěru. Zvláště Salagia se při různých příležitostech často dovolával.⁴⁷ Katona mu byl blízký jako stoupenec kritického dějepytu a dával za pravdu jeho nedůvěře k Velké Moravě, jejíž vyzdvihování pokládal za planou chlubitost a přelud. Ve Svatoplukovi spatřoval obratného vladaře; podle jeho názoru však nemohl udržet mocenskou rovnováhu s franskou říší.⁴⁸ Je celkem přirozené, že strážlivý, věcný výklad Katonův byl kritickému racionálnímu nazírání Dobrovského bližší než barokně slavistické přehánění Papánkovo a Sklenárovo. Patrně také pod Katonovým vlivem změnil roku 1818 své dřívější mínění poplatné bezvýhradně Salagiovi a zahrnul do říše Velkomoravské i vlastní Moravu. Nadále však pokládal v těchto otázkách dílo Salagiovo za nepostradatelné.⁴⁹

I když dnes víme, že Dobrovský neměl pravdu (nejblíž k ní mělo pojetí Dobnerovo), třeba tu vidět, že jeho nedůvěra ke koncepcím „velké“ Velké Moravy, představovaným nejvýrazněji Sklenárem, prýštila z jeho osvícenského kriticismu a vědecké náročnosti, jíž lépe odpovídalo tehdy vědecky dokonaleji zdůvodněné a podložené stanovisko Salagiovo a Katonovo.

V korespondenci Dobrovského nacházíme i další zmínky o historických problémech, zajímavých obě strany. Tak například v listě Ribayovi z 26. června 1789 se zmiňuje o řadě pojednání o uherské archeologii, jež vyšla koncem 17. století v Německu, i o zakladatelském díle uherské numismatiky od Jakuba Melleho *Series regum Hungariae e nummis aureis* (Lübeck 1699) a v korespondenci s Bandtkem reaguje na jeho kritiku Fesslerových uherských dějin zasvěceným tvrzením, že Fessler přejal své soudy o latinském ritu Metodějově od Salagia.⁵⁰ Několikrát se zmínil o uherské kronice Anonymově, o níž smýšlel – nejspíše rovněž pod vlivem Salagiovým –

příznivěji než Dobner a Sklenář.⁵¹ Sám získával mnohé poznatky také od svých korespondentů. Durych jej upozornil na Horányiho a jeho dílo *Memoria Hungarorum* (I–III, Pest 1775–1777), Ribay mu připomínal v souvislosti s jeho spisem *Glagolitica* (Praha 1807) mylnou zprávu Gebhardiho v *Geschichte des Reiches Ungarn* (II, Leipzig 1780, str. 483) o Caraffovu objevu hlaholského písma v Uhrách, kterou se měl dle jeho soudu Dobrovský ve své práci zabývat a vyvrátit ji.⁵² Podobných dokladů by bylo možno uvést i více.⁵³

V souvislosti s historickými otázkami si Dobrovský rád všímal záležitostí toponymických, neboť v nich mohl dobře uplatnit svůj jazykový talent. Když jej Zlobický upozornil na Englovu recenzi I. dílu Durychova spisu *Bibliotheca slavica* (1795), odpověděl mu pozoruhodným rozbohem místních slovanských názvů,⁵⁴ který poslal později i samotnému Englovi.⁵⁵ Z našeho hlediska je zajímavý fakt, že názvy řek Jizera a Visla tu uvádí Dobrovský do souvislosti s maďarským viz.⁵⁶ Engla tento výklad natolik zaujal, že se pokoušel o otištění příslušných toponymických částí Dobrovského dopisů jemu a Zlobickému v Schediovu časopisu *Litterarischer Anzeiger für Ungarn*, který vycházel v letech v 1798–1799 v Pešti.⁵⁷ Pro zánik *Anzeigeru* však z tohoto plánu sešlo. Příspěvek Dobrovského nenacházíme ani v dalším Schediovu časopisu *Zeitschrift von und für Ungarn*, vydávaném v Pešti v letech 1802–1804.

Pozornost si zaslouží rovněž řešení původu slova Jugra, na něž upozornil Dobrovského Ribay⁵⁸ na základě *Moskevské kroniky* Herbersteinovy, kde se uvádí, že staří Maďaři se vydali do Panonie z krajiny Juharia.⁵⁹

Dobrovský ve své odpovědi Ribayovi vychází sice z oprávněného předpokladu, že Maďaři nejsou ve své řeči žádní Hunové či Avaři, právě tak jako Češi nejsou Bojové, avšak vyvozuje z toho, že stejně jako Češi přejali od Bojů zeměpisný název (Bohemia, Böhmen), převzali jej i Maďaři pro sebe od starých Uhrů avarského původu, jejichž zemi si Maďaři podmanili. Chvála, kterou zahrnul za tento soud Dobrovského Bujnák,⁶⁰ není oprávněná, a třebaže Dobrovského názor byl zdánlivě velmi omezitelný a obratný, vždyť analogie s Bohemia (Böhmen) byla opravdu nasnadě, soudobá jazykověda soudí o věci jinak a dnes je téměř obecně přijímáno vysvětlení všestranně objasněné jedním z nejvýznačnějších představitelů moderní maďarské ugrofinistiky Miklósem Zsiraiem ve spise *Jugria*,⁶¹ kde Zsirai odvozuje název Jugra od tureckého kmenového názvu On(o)gur používaného na Maďary. Ruské Jugra pak vzniklo od předchozího Ugra, jež se vyvinulo právě ze slova On(o)gur.

Třebaže tento výklad má po stránce jazykové určité těžkosti,⁶² jeho historický základ je zcela nepochybný. O krajině Jugra a Jugorech se hovoří už ve starých ruských letopisech z 11. století a vyskytuje se také u řady arabských autorů z 11.–15. století. (Jugory jsou tu míněni nejbližší příbuzní Maďarů, Vogulové a Ostáci. Zeměpisné názvy, v nichž je obsaženo toto jméno, se uchovaly dodnes – Jugorskije gori v pohorí Ural aj.) Podle údajů *Kyjevské kroniky* leželo území Jugrie nedaleko řeky Pečory. Jugria zaujímal v této době území na evropské straně Uralu, mezi Uralem a řekou Kámou. Ve 12.–15. století se Jugria pod tlakem Zyrjanů a Rusů posunula více na východ a k jejímu plnému podmanění Ruskem došlo v letech 1499–1500. Car Ivan III. jako první ruský panovník použil ve svém listě Matyáši Korvínovi z 29. července 1488 titulu „velkokníže Jugorů“. Koncem 15. století a počátkem 16. století je třeba hledat Jugrii již v Sibiři na dolním toku Obu.⁶³

Jako živý problém vyvstalo v době Dobrovského maďarské označení Slováků, slovo *tót*. Rosťoucí filologický zájem o vysvětlení jeho vzniku souvisí nesporně s počátky slovenského národního obrození, kdy bernolákovci zavádějí roku 1794 Fándlym slovo Slovák, které ovšem nebylo ani předtím neznámé. V latinské literatuře 18. století se Slavus používalo někdy jako Slovan, jindy jako Slovák, existovaly tu pojmy Bohemo-Slavi, Slavi Pannoniae, Hungaro-Slavi atd.⁶⁴ Také u Maďarů, třebaže se jím v prvé řadě označovali Slováci (někdy také Slovinci), bylo slovo *tót* používáno i všeobecně na Slovany. Na výklad slova *tót* narazil Dobrovský v korespondenci s Ribayem už roku 1789. Ribay míní, že pochází od Teut, Teutones, které Maďaři nedovedli odlišit od Slovanů, a Dobrovský se domníval na základě mínění Thesea Ambrosia z roku 1539, že *tót* je odvozeno

od Gót. Ribay ve své odpovědi uvedl, že týž názor zastával i Daniel Cornides. Dobrovský tento názor opakoval Durychovi, nato roku 1808 jej zveřejnil ve *Slavíně* a ještě později – 1814 – jej sdělil Kopitarovi.⁶⁵

Tehdy již Dobrovský zřejmě znal diskusi, která v roce 1813 proběhla ve *Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung* a jejich příloze *Intelligenzblatt*. Diskuse byla podnícena právě otázkou po vysvětlení původu slova *tót*. Anonymní autor otázky⁶⁶ poukázal na to, že slovem *tót* bývají označováni nejen Slováci, ale i Slovinci a vůbec všeobecně Slované, a ptá se, zda *tót* je jen výraz pejorativní, anebo dříve znamenal něco jiného a vznikl-li například ze slova Gót, jak tvrdil ve svém *Slavínu* (1808, str. 223) Josef Dobrovský. Diskuse tedy začala zaštitěna hlasem Dobrovského, který ji ve své korespondenci také pozorně sledoval. Výklad neznámého pisatele, že *tót* pochází od slovenských ukazovacích zájmen *to to*, komentoval Dobrovský v listě Kopitarovi z 22. prosince 1813 slovy: „*Wie unwitzig.*“⁶⁷ Stejně odmítl soud jiného autora, který odvozoval *tót* ze jména staromaďarského rodového náčelníka Tuhutum, o němž se psalo v uherské kronice Anonymově.⁶⁸ Názor Dobrovského o původu *tót* od Gót podpořil také nepodepsaný autor v 16. ročníku *Intelligenzblattu*. Snad to byl Karl Georg Rummy, který opakoval Dobrovského výklad ze *Slavína* ještě roku 1820 v *Hesperusu*. O tomto Rummyho článku informoval své čtenáře roku 1822 i významný maďarský kulturní a vědecký časopis *Tudományos Gyűjtemény*,⁶⁹ který později často psával o české kultuře.

Diskuse se neomezila pouze na slovo *tót*, ale dotkla se i otázek jiných.⁷⁰ Podobně jako při výkladu *tót* z Tuhutum, projevíly se v ní i v jiných případech některé nevědecké, napůl fantastické a velikášské názory, jimiž byla maďarská filosofie zamořena od konce 18. až do poloviny 19. století a jež hlásali zejména různí samozvaní etymologové typu Pála Nagye Beregszásziho a Istvána Horváta.⁷¹ Tato nevědecká linie dokonce na čas zatlačila do pozadí díla skutečně objektivní a vědecká, jako byly ugrofinistické práce Sajanovicse a Gyarmathiho či gramatika Révaiho. Josefu Dobrovskému slouží ke cti, že se orientoval ve svých ugrofinistických studiích na Sajanovicse a Gyarmathiho a že patřil spolu s Madarem Révaim k nejvýznamnějším středoevropským žákům Adelungovým,⁷² zatímco směr Beregszásziho a Horváta neuznal za hodna vážné pozornosti. Z příkladů vyskytnuvších se v této diskusi uvedu alespoň slovo *nádor-ispány* (*nádor-ispán*), což značí palatina, které jeden – zřejmě maďarský – diskutant odvozoval ze spojení *Nagy Úr Ispány* (velký pan župan).⁷³ Jeho výklad vyvrátil Kopitar odvozující toto slovo z jihoslovanského *nádvorni shpan*.⁷⁴ Jde o starou slovanskou výpůjčku do maďarštiny, doloženou tam poprvé v jednom latinsko-maďarském vokabuláři z počátku 15. století,⁷⁵ používanou však nesporně mnohem dříve (slovo *ispán* je doloženo v maďarštině už k roku 1269).⁷⁶

Své pochybnosti ve věci uherských místních názvů řešil Dobrovský roku 1823 „otevřeným dopisem“ uherským historikům v Hormayrovu *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*, kde je žádal o radu při určování některých vodopisných názvů uherských obsažených v Jordanovu spisu *De rebus goticis*.⁷⁷ Na výzvu Dobrovského odpověděl obsáhlým článkem Karl Georg Rummy.⁷⁸ Zaměřil se především na výklad slova Peiso, v němž spatřoval označení jezera Balatonu (Plattensee), na rozdíl od Dobrovského, který jím označoval Fertő-tó (Neusiedler See). Dobrovský rovněž nepřijal Rummyho názor, že slovo Dricca, známé z řady pramenů, by mohlo být tiskovou chybou, ale věřil, že je třeba hledat tento místní název někde u Tisy.⁷⁹ V diskusi mezi Rummym a Dobrovským se hovořilo také o celé řadě dalších starých názvů u Jordana jako Netad, Bolia aj., jejichž vysvětlení bylo zvláště obtížné. Svými otázkami upozornil tak Dobrovský na složitou problematiku vodopisu starých Uher, která si dodnes uchovala svou vědeckou aktuálnost.⁸⁰

Etymologické výklady místních a vlastních jmen souvisely často s přímým lingvistickým zájmem Dobrovského o slovansko-maďarské jazykové souvislosti, podepřeném nejen seznámením s maďarštinou, ale i s dalšími ugrofinskými jazyky, a zaměřeném proto i na širší ugrofinsko-slovanské lexikální vztahy (například slovansko-finské). Snaha vniknout do problematiky ugrofinských jazyků byla podmíněna u Dobrovského jeho úsilím o napsání velkého srovnávacího díla obecně lingvistického, *Systema linguarum*. Plánem na takové dílo se zabýval už Jan Amos

Komenský (přípravou k němu byl jeho spisek *Novissima linguarum methodus* z roku 1648) a uvažoval o něm také Leibnitz. Žádná z těchto geniálních osobností – včetně Dobrovského – však nebyla s to tento nadlidský úkol splnit.

Poznámky ke třetí kapitole

¹ Viz Josefa Dobrovského korespondence IV. *Vzájemné listy Josefa Dobrovského a Jiřího Ribaye z let 1783–1810*, k tisku upravil Adolf Patera, Praha 1913 (dále *Kor. IV.*), str. 88, a *Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslawen*, vydal V. Jagić, Berlin 1897 (dále *Neue Briefe*), str. 509–510, i paralelní vydání Jagićovo *Novyje pís'ma Dobrovskogo, Kopitara i drugih jugozapadnykh slavian*, Sankt Petěrburg 1897 (dále *Novyje pís'ma*), str. 509–510. Toto místo cituje též Endre Angyal, „Dobrowsky und Ungarn“, *Zeitschrift für slawische Philologie* (Band XXIII), Heft I, 1954, str. 3.

² Jde o dílo *Nova Memoria Hungarorum I*, Pest 1792, navazující na známý Horányiův literární slovník uherských spisovatelů *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum I–III*, Vindobonae – Posonii 1775–1777.

³ Srov. list Václava Stacha Ribayovi z 21. listopadu 1785, Františka Tomsy Ribayovi z Prahy 10. listopadu 1786 a z Prahy 4. února 1789, Václava Tháma Ribayovi z Prahy 30. března 1787, Václava Fortunáta Durycha Ribayovi z Vídně 19. srpna 1788, z Vídně 15. srpna 1789 a 21. listopadu 1789, z Vídně 7. července 1790 a 10. října 1790, z Vídně 20. února 1792, 24. května 1792, 6. června 1792 a z Vídně 18. února 1793, Karla Rafaela Ungara Ribayovi z Prahy 28. října 1789 a z Prahy 7. ledna 1790, Františka Pelcla Ribayovi z 23. dubna 1789, z Prahy 14. března 1793, Jana Rulíka Ribayovi z Prahy 10. května 1793, Jana Bohumíra Dlabáče Ribayovi z Prahy 27. května 1793, z Prahy 29. ledna 1794, 15. června 1794, 6. července 1794, 5. srpna 1794 a 16. listopadu 1794, z Prahy 8. ledna 1795, 11. března 1795, s. d. 1795, Josefa Bartsche Ribayovi z Prahy 9. ledna 1794, 29. července 1794, 5. prosince 1794, z Prahy 23. září 1796, Jana Petra Cerronihho Ribayovi z Brna 27. ledna 1794, 12. dubna 1794, 20. června 1794 a z Brna 14. května 1795, vše *Nemzeti Múzeum* (Národní muzeum), dnes SZKK Budapest sign. Quart. Germ. 568. Tamtéž (ve fondu Levelek) jsou uloženy též listy Dobrovského Ribayovi uveřejněné Jagićem v *Neue Briefe* a paralelním vydání *Novyje pís'ma* i v Paterově edici Dobrovského korespondence s Ribayem. Ribayovy odpovědi Cerronimu z Cinkoty 14. dubna 1786, 22. dubna 1786 a list z konce dubna 1786, 20. října 1793, 20. února 1794, 23. května 1794, 17. července 1794, 22. září 1794, 9. dubna 1795, 6. května 1795, 4. a 18. června 1795, 3. srpna 1795, 25. listopadu 1795, 13. června 1796, 10. a 30. srpna 1796, z Pešti 19. září 1796, 28. listopadu 1796, z Budína 5. dubna 1797 a 5. září 1797, z Pešti 5. ledna 1798, 13. dubna 1798, 25. srpna 1798, z Torží 17. října 1799, 17. srpna 1800, 10. prosince 1800, 28. února 1801, 4. července 1801, 10. listopadu 1801, 22. května 1802, 10. října 1802, 20. srpna 1803, 17. května 1804, 1. srpna 1807, 30. dubna 1808, 8. července 1808, 24. října 1808, 1. října 1810, 29. července 1810, 22. září 1810, 29. dubna 1811, 1. září 1812 a jeden dopis s. d. jsou uloženy ve Státním archívu (dále SA) v Brně, sign. Cerr. II.84. Dopisy Juraje Ribaye Durichovi z Cinkoty 10. července 1788, 7. srpna 1789, 1. září 1789, 27. října 1789, 22. června 1790, 2. prosince 1790, 19. března 1791, 17. listopadu 1791, 6. ledna 1792, 4. března 1792, 20. května 1792, 4. června 1792, 1. února 1793, 30. srpna 1793, 12. prosince 1794, 1. dubna 1796, 3. května 1796, z Pešti 20. května 1796, z Cinkoty 23. června 1796, 4. a 23. července 1796, 17. srpna 1796, z Pešti 19. července 1798 a jeden dopis nedatovaný jsou v literárním archívu Národního muzea v Praze (dále LANM), pozůstalost Václava Fortunáta Durycha. Korespondenci Ribaye s Cerronim a Durychem využila ve své rukopisné disertační práci *Dvě studie k česko-uherským stykům z konce 18. století*, Brno 1952, poprvé Blanka Kubešová-Pitronová. Korespondenci dalších českých buditelů s Ribayem (s výjimkou již dříve známých dopisů Dobrovského) nalezl v Budapešti za své výzkumné cesty v roce 1949 Josef Macůrek a dal ji ofotografovat pro Archív ČSAV v Praze.

⁴ Srov. dopis Dobrovského Ribayovi 6. února 1786, *Kor. IV.*, str. 30.

⁵ Viz list Ribaye Dobrovskému z Torží 10. července 1807, tamtéž, str. 272–278.

⁶ *Catalogus Bibliothecae Slavicae*, rukopisné oddělení Széchényiho knihovny (*Széchényi Könyvtár Kézirattára* – dále SZKK) v Budapešti, Oct. Slav. 8.

⁷ O Jankovichovi psal nejzevrubněji József Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái* (Život a práce maďarských spisovatelů), V. kötet, Budapest 1897, str. 380–386.

⁸ Titul Jankovichových článků zní: „Budai várban talált régi gazdag sírboltról, és benne hihetőleg helyheztetett Katalin királyné Podiebrad leánya teteméről“ (O starém bohatém hrobě nalezeném v budínském hradě a o pozůstatcích královny Kateřiny, dcery Poděbradovy, v něm pravděpodobně umístěných), *Tudományos Gyűjtemény* 1827, II. kötet, str. 42–61, a „Venczel magyar királynak tulajdonítható, mind eddig nem határozott, esmeretlen pénzzeiről“ (O neznámých a dosud neurčených penězích přisuzovaných uherskému králi Václavovi), tamtéž, VII. kötet, str. 42–68. Šternberkův list viz tamtéž, X. kötet, str. 124–125. Srov. k tomu též Richard Pražák, „Palacký a Maďaři před r. 1848“, *ČMM* 1958, č. 1–2, str. 85.

⁹ Srov. dopisy Zechentera Jankovichovi v pozůstalosti Jankovichové SZKK Budapešť, datované z Prahy 24. listopadu 1833, 13. února 1834, 20. října 1834, 5. listopadu 1834, 8. září 1835, 17. října 1835, 12. prosince 1835 a 12. ledna 1836 a opis dopisu Jankoviche Zechenterovi z Pešti 4. prosince 1835, tamtéž. Přehled Zechenterových překladů do maďarštiny podává József Szinnyei, l. c., XIV. kötet, Budapest 1917, str. 1764–1765. K tomu viz ještě soudobý opis dopisu Antala Zechentera Józsefu Paulányimu z Prahy 29. června 1833, SZKK Budapešť, Fol. Hung. 786, ff. 3–4. O vztahu Jankoviche k Zechenterovi viz Richard Pražák, „Neznámé dopisy Josefa Dobrovského do Uher“, *SPFFBU* 1962, č. D 9, str. 232–233.

¹⁰ V Jankovichově pozůstalosti v SZKK Budapest se zachoval tento Jankovichův opis: *Tekintetes ur, kiváltképpen tisztelt barátom! Pesti magyar színháznak ki nyitását illőképpen ünnepelni kívánván, ingyen ki osztandó üdvözlő versekkel is ebben egy részben eszközteni akarjuk; szíviünkben érezvén: hogy csak az tehet dicső koszorút sok fáradsággal küszködéssel intézetünk-re, ki maga minden élő poetaink fölött a két magyar haza vidékeiről leg halmosabban koszoruztatott dicsőitetett felettébb óhajtyuk is Tekintetes Uraságotat azért, az ide tsatolt közönséges felszólítás mellett ezzel különösen kérjük, hallatassa már kijelentett öröm napunkra hazai lantjának kellemetes pengését, magyar lelkének bájoló szavait, hogy annak tündér lángja által a pesti magyar Tháliának gyakorlói, nemzetünket boldogító egyéb erényük kel édes hazájok szeretetére és felséges uraknak tiszteletére, hevüllyenek. Az üdvözlések be küldését, szinte még augustus 8. vagy 10ik napják el várhatván, azonnal nyomtatásra botsájtjuk, de Sándorunk üdvével mindgyárt elein tündöklenni, a többiek sorát vele kezdetni szerencsének tartanánk. Vagyok és leszek örökké mint voltam, Tekintetes Uraságotnak jó hazafi barátomnak alázatos szolgálja, igaz tisztelője Jankovich. Pest 15. Julii 1837.*

¹¹ Srov. list Jána Feješe Jankovichovi z 31. srpna 1820, Jána Seberiniho Jankovichovi z Báňské Štiavnice 15. prosince 1828, Leopolda Štúra Jankovichovi z Vídně 22. června 1842, 14. a 17. srpna 1842 a 17. března 1843 a Johanna Christiana Genersiche Jankovichovi z Kežmarku 30. července 1803, vše pozůstalost Jankovichova SZKK Budapešť. O vztahu Kollára a Jankoviche psal László Sziklay, „Jan Kollár magyar kapcsolatai Pesten“, *Tanulmányok a csehszlovák-magyar irodalmi kapcsolatok köréből*, Budapest 1965, str. 166–167, 170–171 aj. Totéž slovensky „Maďarské vztahy Jána Kollára v Pešti“, sborník *Dějiny a národy*, Praha 1965, str. 102, 104–105 aj.

¹² Johann Christian Genersich, *Kurzer Abriss der Geschichte von Oesterreich, Böhmen und Ungarn*, Tyrnau 1824.

¹³ O Rumym srov. životopis László Körösyho *Rumy-élete* (Život Rummyho), Budapest 1880, a tři speciální práce: Ferenc Szögi, *Rumy Károly György, a magyar irodalom ismertetője* (Károly György Rummy, znalec maďarské literatury), tamtéž 1934; Mária Keppová, *Rumy Károly György Göttingában* (K. Gy. R. v Göttingen), tamtéž 1938; Imre Bachrach, *Rumy Károly György és a jénai egyetem* (K. Gy. R. a jenská universita), tamtéž 1942. Korespondenci Rummyho se Šafaříkem vydal Aleša Ivić, „Pisma P. J. Šafařika i K. G. Rumija“, *Arhivska gradja u jugoslovenskim književnim i kulturnim radnicima, knjiga IV, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskoga naroda*. Drugo oddelenje, knjiga IX, Beograd 1939; korespondenci Rummyho s Kopitarem uveřejnil Fritz Valjavec, *Kopitars Briefwechsel mit K. G. Rummy*, München 1942 (Südosteuropäische Arbeiten). O Rummyho vztazích k Šafaříkovi psal Karel Paul, „P. J. Šafařík, T. G. Schröer a K. G. Rummy“, *Věstník královské české společnosti nauk*, třída filosoficko-filologická, roč. 1945, Praha 1947; týž, „P. J. Šafařík a Maďaři“, *Slavia* 24, 1955, č. 1, a souborně v monografii Pavel Josef Šafařík, Praha 1961. O Rummyho spolupráci s pražským časopisem *Ost und West* psal Alois Hofman, *Die Prager Zeitschrift Ost und West*, Berlin 1957. Z nejnovější literatury o Rumym vynikají studie Endre Angyala „Karl Georg Rummy (1780–1847), ein Vorkämpfer der deutsch-slavisch-ungarischen Wechselseitigkeit“, *Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich Schiller-Universität Jena* 8, 1958–1959, Gesellschaft- und Sprachwissenschaftliche Reihe, Heft 1, str. 109–134, a Istvána Frieda „Rumy Károly György, a kultúrközvetítő“ (K. Gy. R., kulturní zprostředkovatel), *Filológiai Kozlöny* 1963, č. 1–2, str. 204–218. Řadu dokladů o středoevropských a jihovýchodoevropských stycích Rummyho přinesla antologie Gábor G. Keménye *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből* (Z dějin našich styků se sousedními národy), Budapest 1962, str. 159, 209, 247–248 aj.

¹⁴ Johann Jakob Czikkann, *Die lebenden Schriftsteller Mährens. Ein literarischer Versuch von Joh. Jak. Czikkann*, Brünn 1812. Srov. k tomu dopisy Johanna Jakuba Czikanna Rumymu z Brna 8. února 1807 a 25. března 1807 a Leopolda Šeršníka Rumymu z Těšína 29. září 1807 a 19. dubna 1808, vše Archiv Maďarské akademie věd (*Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára* – dále MTAK), Budapešť, sign. Magyar irodalmi levelezés 4 r. 14 sz. O odpovědi K. G. Rummyho na listy Czikannovy 21. dubna 1807, která se nalézala v bývalém Zemském archivu v Brně, se zmínil Albert Pražák, „K stykům Dobrovského se Slovenkem“, čas. *Bratislava* 3, 1929, č. 3–4, str. 673.

¹⁵ István Fried, *Cseh-magyar kapcsolatok a XIX. század első évtizedeiben* (Česko-maďarské styky v prvních desetiletích 19. století), Budapest 1963, str. 11–12. Rukopis.

¹⁶ Viz Ladislav Hosák, „Prameny k dějinám Slovenska ve Státním archivu v Brně“, *Historický časopis* 6, 1958, str. 333–334. Na základě Hosáka se o tomto velkém pětisvazkovém spise Rummyho zmínil též Endre Angyal, *Karl Georg Rummy...*, str. 112.

¹⁷ Srov. dopis Kašpara Šternberka Jankovichovi z 19. ? 1827 a koncept Jankovichova dopisu Václavu Strahlovi z Budína 23. prosince 1809, pozůstalost Jankovichova, SZKK Budapest.

¹⁸ Viz list Ribaye Dobrovskému z Cinkoty 16. září 1794, odpověď Dobrovského Ribayovi ze 7. prosince 1794, list Ribaye Dobrovskému z Cinkoty 12. dubna 1796 a list Ribaye Dobrovskému z Torži 10. července 1807, vše *Kor. IV*, str. 248, 251, 266, 277–278.

¹⁹ Otiskl jej Richard Pražák, „Neznámé dopisy Josefa Dobrovského do Uher“, *SPFFBU* 1962, D 9, str. 236–238.

²⁰ Srov. kupříkladu Pál Beregszászi Nagy, *Paralellon inter linguam persicam et magyricam*, Erlangen 1794; Ferdinand Thomas, *Coniecturae de origine, prima sede et lingua Hungarorum I–III*, Pest 1802–1806. Vyvrcholení těchto zmatených teorií znamenala kniha Istvána Horváta *Rajzolatok a magyar nemzet legrégibb történeteiből* (Kresby z nejstarších dějů maďarského národa), Pest 1825.

²¹ Uveřejnil ji Richard Pražák, „Neznámé dopisy Josefa Dobrovského do Uher“ ..., str. 238–239.

²² Toto slovo je zřejmě jihoslovanského původu. Srov. István Kniezsza, *A magyar nyelv szláv jövevényyszavai* (Slovanské výpůjčky v maďarštině), Budapest 1955, I/1, str. 85.

²³ *Lexicon lapponicum cum interpretatione vocabulorum sveco-latina et indice svecano lapponico a Erico Lindahl et Johanne Öhrling*, Holmiae (Stockholm) 1780. Proslulý uppsalský profesor Johannes Ihre napsal k tomuto slovníku předmluvu, a proto je tento slovník více znám jako slovník Ihreho než jako dílo vlastních autorů Lindahla a Öhrlinga.

²⁴ Srov. Pavel Bujnák, l. c. (pozn. 29).

²⁵ Viz zejména Ágoston Kubinyi, „Engel János Keresztély levelezéséből“ (Z korespondence Johanna Christiana Engla), *Magyar Akadémiai Értesítő* 1855, str. 479n.; Ludwig Thallóczy, „Johann Chr. Engel und seine Korrespondenz“, *Ungarische Rundschau* IV, 1915, Heft 2, str. 286, 293, 296–297, 307–315, 338–339, 356–358, a Josef Macůrek, „České a uherské dějepiscectví“ ... str. 476–477, 488, 503–506.

²⁶ Viz například dopisy Dobrovského Englovi z Prahy 7. dubna 1798 a 4. listopadu 1798, 2. března 1799 i nedatovaný list Engla Dobrovskému, Ludwig Thallóczy, „Johann Chr. Engel und seine Korrespondenz“ ... str. 296, 309–312, a dopis Engla Dobrovskému z Vídně 13. října 1798, který otiskl Josef Macůrek, „České a uherské dějepiscectví“ ..., str. 505–506.

²⁷ Srov. Věnceslava Bechyňová, *Josef Dobrovský a česká bulharistika*, Praha 1963, str. 30–31 (Rozpravy ČSAV, řada společ. věd, roč. 73, sešit 11).

²⁸ O volbě Batthyánye a Pasquiche za členy Královské české společnosti nauk viz Jaroslav Prokeš, *Počátky české společnosti nauk do konce 18. století*, Praha 1938, str. 178n., a protokoly KČSN v Archivu ČSAV v Praze, sign. 1785/45. Englovy dopisy KČSN z 13. února 1797 a 14. dubna 1798 i další doklady o Englově volbě za člena společnosti jsou v Archivu ČSAV, Praha, sign. 1797/25 a 1798/3, 28, 57. Nedatovaný dopis sekretáře společnosti Antonína Strnada Englovi oznamující mu jeho zvolení za člena KČSN otiskl Ludwig Thallóczy, l. c., str. 294.

²⁹ Viz Zdeňka Svobodová, *Dobrovský a německá filologie*, Praha 1955, str. 53–57 (Rozpravy ČSAV, řada společ. věd, roč. 1955, sešit 2), a Julius Dolanský, „Die tschechische Slawistik des 18. Jahrhunderts und Schlözer“, sborník *Lomonosov – Schlözer – Pallas*, Berlin 1962, str. 225–227.

³⁰ Srov. Fritz Valjavec, *Geschichte der deutschen Kulturbeziehungen zu Südosteuropa. Band III. Aufklärung und Absolutismus*, München 1958, str. 53.

³¹ Viz *Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Kosaken, wie auch der Königreiche Hallitsch und Wladimir*, Halle 1796, str. 4. Uvádím podle Fritze Valjavce, l. c., str. 53.

³² Jena – Leipzig 1798, Band I., str. 417n.

³³ Srov. Lajos Thallóczy, „Pray György, s a magyar korona melléktartományai“ (György Pray a vedlejší země koruny uherské), *Századok* 1888, str. 523–532. Viz též Ludwig Thallóczy, „Johann Christian Engel und seine Korrespondenz“ ... str. 273.

³⁴ *Geschichte des ungarischen Reiches und seiner Nebenländer I–IV*, Halle 1797–1804.

³⁵ Srov. listy Josefa Dobrovského Bartoloměji Kopitarovi ze 2. ledna 1811 a 22. února 1812, *Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar (1808–1828)*, vydal V. Jagić, Berlin 1885 (dále *Briefwechsel*), str. 184, 249–250, a dopis Dobrovského Josefu Valentinu Zlobickému z 19. července 1804, *Korrespondence Josefa Dobrovského, díl III. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Josefa Valentina Zlobického z let 1781–1807*, k vydání upravil Adolf Patera, Praha 1908 (dále *Kor. III*), str. 163.

³⁶ „Etwas über Nationen und Sprachen“, *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst* 1817, str. 288–289. Uvádí Fritz Valjavec, l. c., str. 42.

³⁷ Viz list Dobrovského Ribayovi z Měšic u Prahy 10. srpna 1794, *Kor. IV*, str. 244. Srov. k tomu například Ján Stanislav, „Zo sloveník Josefa Dobrovského“, sborník *Josef Dobrovský 1753–1953*, Praha 1953, str. 127; Jan Novotný, „Vývoj vztahů Čechů a Slováků v období národního obrození“, sborník *O vzájemných vztazích Čechov a Slovákov*, Bratislava 1956, str. 159; týž,

O bratrské družbě Čechů a Slováků za národního obrození, Praha 1959, str. 61. Bernolákovu pokusu věnoval Dobrovský později zvláštní studii „Über die Literatur der östlichen Wenden nach Frisch mit berichtigenden Ergänzungen“, *Slovanka* sv. II, Praha 1815, str. 177–187.

³⁸ Srov. Zdeňka Svobodová, l. c., str. 57.

³⁹ Jde o list ze 17. dubna 1798. Uveřejnil jej Ludwig Thallóczy, „Johann Christian Engel und seine Korrespondenz“..., str. 297–307.

⁴⁰ Viz Endre Arató, *A nemzetiségi kérdés története Magyarországon* (Dějiny národnostní otázky v Uhrách) I, Budapest 1960, str. 60–61. Windischem se zevrubně zabýval Fritz Valjavec, *Karl Gottlieb Windisch*, München 1936 (Südosteuropäische Arbeiten, sv. 11). Ze starších maďarských prací o této problematice je nejcennější obsažná monografie Bély Pukánszkého *Német polgárság magyar földön* (Německé měšťanstvo na maďarské půdě), Budapest s. a. Z novější západoněmecké literatury možno připomenout práci Matthiase Annabringe *Volksgeschichte der Deutschen in Ungarn*, Stuttgart 1954. Viz k tomu ještě syntetický spis Ludmily Schlerethové *Die politische Entwicklung des ungarländischen Deutschtums*, München 1939 (Südosteuropäische Arbeiten, sv. 18).

⁴¹ Viz Schwandtnerův dopis Dobrovskému ze 7. června 1784, LANM v Praze, sign. Korr. 3E43. Schwandtnerovo hlavní dílo *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini I–III*, Vídeň 1746–1748, bylo známo i Dobrovskému. (Viz list Ribaye Dobrovskému z Cinkoty 17. července 1794, *Kor. IV*, str. 236.) O Schwandtnerovi psal v letech 1785–1789 Dobrovskému a Ungarovi také Zlobický, *Kor. III*, str. 5, 50, 169, 175, 177.

⁴² Srov. list Juraje Ribaye Dobrovskému z Cinkoty 17. července 1794 a dopis Dobrovského Ribayovi z 3. ledna 1795, *Kor. IV*, str. 236, 259. Podle listu Ribayova Dobrovskému z Cinkoty 12. dubna 1796 nabízel Kovachich Dobrovskému při jeho zamýšlené cestě do Uher ubytování a stravování ve svém budínském domě, v němž bydlel svého času také známý jakobínský vůdce uherský József Hajnóczy. Viz tamtéž, str. 264–265. O Hajnóczyově pobytu u Kovachiche srov. Kálmán Benda, l. c., str. 96.

⁴³ K Horányimu srov. dopisy Dobrovského Durychovi z Hradiska 24. září 1787 a Durycha Dobrovskému z Vídně 16. října 1787 a 7. května 1793, *Korrespondence Josefa Dobrovského. Díl I. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunáta Durycha z let 1778–1800*, k vydání upravil Adolf Patera, Praha 1895 (dále *Kor. I*), str. 64, 67, 285. Viz rovněž listy Dobrovského Ribayovi z Jindřichovic 2. července 1787 a z Prahy 5. května 1793 a Ribaye Dobrovskému z Cinkoty 10. ledna 1788, 26. dubna 1793, 16. září 1794 a 21. ledna 1795, *Kor. IV*, str. 88, 93, 226–227, 230, 246, 262. O Cornidesovi viz listy Ribaye Dobrovskému z Cinkoty 24. března 1786, z Pešti 15. listopadu 1786, z Cinkoty 20. listopadu 1786, 12. ledna 1787, 7. února 1787, 27. března 1787, 22. června 1787, 10. ledna 1788 a 28. srpna 1789 a dopisy Dobrovského Ribayovi z 15. ledna 1787, z Prahy 4. února 1787 a 26. února 1788, *Kor. IV*, str. 33, 55, 58, 59–60, 63, 70, 75, 84, 92, 139 a 64, 68, 94. Ke Katonovi viz listy Dobrovského Ribayovi z 15. ledna 1787, z Prahy 4. února 1787 a z Měšic u Prahy 4. února a 22. května 1787, *Kor. IV*, str. 65, 67, 78, a též jeho list Poláku Badtkemu z Karlových Varů 15. června 1818, *Korespondence Josefa Dobrovského. Díl II. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Jiřího Samuela Bandtkeho z let 1810–1827*, k vydání upravil V. A. Francev, Praha 1906 (dále *Kor. II*), str. 125. O Dobrovského vztahu k Horányimu srov. též Pavel Bujnák, l. c., str. 606 (tamtéž o Dobrovského poměru ke Kovachichovi); Albert Pražák, „K stykům Dobrovského se Slovenskem“..., str. 668; Oszkár Sárkány, *Magyar kulturális hatások Csehországban 1790–1848* (Maďarské kulturní vlivy v Čechách 1790–1848), Budapest 1938, str. 11 aj. O vlivu Katonovu na Dobrovského viz Pavel Buják, l. c., str. 607–608, a ve sborníku *Josef Dobrovský 1753–1953*, Praha 1953, o něm psali Oldřich Králík, „Josef Dobrovský a Gelasius Dobner“, str. 398–399, a Josef Macůrek, „České a uherské dějepiscectví“... str. 490–491. J. Macůrek o tom psal i ve studii „Dobrovského pojetí českých dějin a stanovisko k našemu historickému vývoji“, *Slavia* 22, 1954, str. 177n. Viz k tomu ještě Frank Wollman, *Slovanství v jazykově literárním obrození u Slovanů*, Praha 1958, str. 144 (Spisy filosofické fakulty university v Brně, sv. 52); Ján Tibenský, *J. Papánek – J. Sklenár*, Martin 1958, str. 111–112; Endre Kovács – Jan Novotný, *Maďaři a my*, Praha 1959, str. 148.

⁴⁴ Viz studie Bujnákovy, Králíkovy, Macůrkovy a další, zmíněné v poznámce 43, a k nim ze staší literatury ještě práci Jána Tibenského „Juraj Sklenár a jeho spor s Katonou o rozložení Velké Moravy“, *Historický Sborník I*, Martin 1947, str. 350n.

⁴⁵ Kromě literatury uvedené v poznámkách 43 a 44 srov. ještě práci Jána Tibenského „Vznik, vývoj a význam veľkomoravskej tradície v slovenskom národnom obrození“, sborník *O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov*, Bratislava 1956, str. 142–153, a Lubomíra Havlíka „Územní rozsah Velkomoravské říše v době posledních let vlády krále Svatopluka“, *Slovenské štúdie III*, Bratislava 1960, str. 12.

⁴⁶ Viz dopis Dobrovského Ribayovi 28. září 1786, *Kor. IV*, str. 48

⁴⁷ O Katonovi srov. dopisy Dobrovského Ribayovi z 15. ledna 1787 a z Prahy 4. února 1787, *Kor. IV*, str. 65, 67, a o Salagiovi srov. dopisy Dobrovského Durychovi z 21. května 1789, z Olomouce 31. července 1790 a Měšic u Prahy 12. června 1794, *Kor. I*, str. 113, 162–163, 305, a Ribayovi z Prahy 4. února 1787, z Jindřichovic 2. července 1787, 26. února 1788, z Měšic u Prahy 22. července 1788, z Olomouce 2. února 1789 a z Prahy 10. května 1792 a k tomu odpovědi Ribayovy z Cinkoty 27. března 1787, 22. června 1787, z Cinkoty 3. září 1787, 10. ledna 1788, 16. května 1788, 17. června 1788, *Kor. IV*, str. 68, 89, 96, 100, 116, 118, 221, 75, 85, 90, 93, 97, 98.

⁴⁸ Viz list Dobrovského Ribayovi z Prahy 4. února 1787, *Kor. IV*, str. 67.

⁴⁹ Srov. dopis Dobrovského Bandtkemu z Karlových Varů 15. června 1818, *Kor. II*, str. 125.

⁵⁰ Srov. list Dobrovského Ribayovi 26. července 1789, *Kor. IV*, str. 135, a Bandtkemu, uvedený v pozn. 79, který podnítl dopis Bandtkeho Dobrovskému 18. ledna 1818, *Kor. II*, str. 122.

⁵¹ O názorech Dobnera a Sklenára na kroniku Anonymovu srov. podrobněji Josef Macůrek, „České a uherské dějepisectví“..., str. 484–486, a Ján Tibenský, *J. Papánek – J. Sklenár...*, str. 105–113. O stanovisku Dobrovského svědčí jeho dopisy Ribayovi z Olomouce 2. března 1789 a Měšic u Prahy 9. září 1791, *Kor. IV*, str. 116, 206, a Durychovi z 1. května 1788 a z Měšic u Prahy 12. června 1794, *Kor. I*, str. 78, 305, o diferencích mezi Anonymem a Nestorem, na něž poukázala diskuse Katona – Sklenár, srov. Ján Tibenský, „Schlözers Bedeutung für die in der Slowakei im 18. Jahrhundert herrschenden Ansichten über die Slawen“, sborník *Lomonosov – Schlözer – Pallas*, Berlin 1962, str. 241.

⁵² Viz list Ribayův Dobrovskému z Torži 26. února 1789, *Kor. IV*, str. 283–284.

⁵³ Srov. například list Dobrovského Bandtkemu z Prahy 5. června 1810 a Bandtkeho Dobrovskému z Krakova v srpnu 1812, *Kor. II*, str. 8, 55, a list Zlobického Dobrovskému z Vídně 13. března 1797, *Kor. III*, str. 110.

⁵⁴ Viz list Zlobického Dobrovskému z Vídně 28. července 1798 a dopisy Dobrovského z 2. srpna 1798, *Kor. III*, str. 135, 137–138.

⁵⁵ Srov. dopisy Dobrovského Englovi z 2. března 1799, Ludwig Thallóczy, „Johann Christian Engel und seine Korrespondenz“..., str. 311–312.

⁵⁶ Tamtéž. Původ Visly od víz odvozoval Dobrovský poprvé v dopise Durychovi ze 7. dubna 1793, *Kor. I*, str. 277, a později také v dopise Zlobickému z 2. srpna 1798, který byl znám i Englovi. Srov. k tomu Engluův nedatovaný dopis Dobrovskému – zřejmě z roku 1798 – uveřejněný ve zmíněné práci Thalóczyho „Johann Christian Engel und seine Korrespondenz“..., str. 321–314.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Srov. list Ribaye Dobrovskému z 24. dubna 1792, *Kor. IV*, str. 218. Viz též Pavel Bujnák, l. c., str. 609–610.

⁵⁹ Viz Sigismund Herberstein, *Moscoviter Wunderbare Historien*, Basilej 1567, str. 92. Uvádím podle Pétera Hajdú, *Finnugor népek és nyelvek* (Ugrofinské národy a jazyky), Budapest 1962, str. 159.

⁶⁰ Pavel Bujnák, l. c., str. 609–610. Jde o list Dobrovského Ribayovi z Prahy 10. května 1792, *Kor. IV*, str. 220.

⁶¹ Budapest 1930, str. 32.

⁶² Srov. Péter Hajdú, l. c., str. 156.

⁶³ Tamtéž, str. 154–158.

⁶⁴ Srov. například Ján Tibenský, *J. Papánek – J. Sklenár...*, str. 19–21. Nejdůkladněji, avšak z čechoslovakistického hlediska, se těmito otázkami zabýval Albert Pražák ve spise *Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrovu*, Praha 1922.

⁶⁵ Viz Dobrovského list Ribayovi z Hradiště 26. července 1789 a odpověď Ribayovu z Cinkoty 28. srpna 1789, *Kor. IV*, str. 135–139, a dopisy Dobrovského Durychovi z Hradiště 24. září 1790 a z 8. srpna 1795, *Kor. I*, str. 172, 346. Srov. k tomu též *Slavín* 1808, str. 233, a list Dobrovského Kopitarovi z února 1814, *Briefwechsel...*, str. 375.

⁶⁶ Viz *Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung* 1813, č. 13.

⁶⁷ Srov. *Briefwechsel...*, str. 362.

⁶⁸ Viz *Intelligenzblatt zur Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung* 1813, č. 40, a zmíněný již list Dobrovského Kopitarovi z února 1814, *Briefwechsel...*, str. 375.

⁶⁹ Karl Georg Rummy, „Ableitung des magyarischen Namens der Slawen Tót“, *Hesperus* 1820 (Band 26), junische Beilage č. 11. O Rummyho článku referovala *Tudományos Gyűjtemény* 1822, sv. X., str. 115. Otázku původu slova *tót* definitivně vyřešil známý maďarský slavista János Melich v časopise *Magyar Nyelv* 1929, č. 9–10, str. 321–328, kde odvodil *tót* ze starého indoevropského kmene **tauti*.

⁷⁰ Podrobněji popsal tuto diskusi István Fried v článku „A magyarországi szlavisztika kezdeteihez“ (K počátkům uherské slavistiky), *Helikon* 1964, č. 2–3, str. 295–301.

⁷¹ Viz k tomu kritickou studii Vladimíra Šmilauera „Maďarské vlivy na filologii Kollárovu“, sborník *Slovenská miscellanea*, Bratislava 1931, str. 180–182.

⁷² O Adelungovu vlivu na Dobrovského psala hlavně Zdenka Svobodová, l. c., str. 24–53, a o jeho vlivu na Révaie L. Velleditsch, „Révai és Adelung“ (R. a A.), *Nyelvtudományi Közlemények* 38, 1908, str. 287–312.

⁷³ Viz István Fried, „A magyarországi szlavisztika kezdeteihez“..., str. 297.

⁷⁴ Srov. *Intelligenzblatt zur Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung* 1813, str. 35.

⁷⁵ Vydal jej István Szamota, *A Schlägli magyar szójegyzék* (Maďarský vokabulář ze Schläglu), Budapest 1894. O slovanském původu tohoto slova v maďarštině viz István Kniezsa, l. c., I/1, str. 351, kde je autor odvozuje z předpokládaného tvaru *nad-dvorj-župan*.

⁷⁶ Viz István Kniezsa, l. c., I/1, str. 224.

⁷⁷ „Anfrage und Bitte an ungarische Geschichtsforscher“, *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*, 13. Jhrg., Wien 1823, č. 38 (28. března 1823), str. 203.

⁷⁸ „Beytrag zur Beantwortung der Anfrage und Bitte an ungarische Geschichtsforscher über einige unbekannte, noch unerörterte Nahmen ungarischer Flüsse bey Jordanes De rebus Geticis“, *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*, 14. Jhgr., Wien 1824, č. 154, (24. prosince 1824), str. 832–836.

⁷⁹ „Aus einem Briefe des Abbe Joseph Dobrowsky an den Herausgeber“, tamtéž, 15. Jhgr., Wien 1825, č. 18 (11. února 1825), str. 96. Za upozornění na tuto diskusi mezi Rumym a Dobrovským vděčím kolegovi Istvánu Friedovi z Budapešti.

⁸⁰ U nás se těmito otázkami obíral nejdůkladněji Vladimír Šmilauer, *Vodopis starého Slovenska*, Bratislava 1932.